

МЕТОДИКА ПОБУДОВИ СОЦІОНІЧНОЇ МОДЕЛІ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкрито індивідуально-психологічні особливості людини та визначено їх взаємозв'язок з толерантністю в парадигмі соціогуманітарних проблем суспільства. Запропонована соціонічна модель особистості та методика її побудови.

Постановка проблеми. За роки становлення та розвитку й до теперішнього часу суспільством накопичений значний обсяг знань про психологію людини, її типи, особливості поведінки. Ці знання, як правило, асоціюються психологією. Упровадження основних теоретичних положень, що враховують індивідуально-психологічні властивості людини, у практику вимагає ґрунтовної підготовки спеціалістів, здатних використовувати досить складні та громіздкі методики тестування.

Така ситуація є однією з причин пошуку простіших і, водночас, надійніших методів визначення індивідуально-психологічних особливостей людини, того, що називається типом індивідуальності. Відтак, постає проблема розробки методики побудови моделі особистості, яка б вирішила зазначену проблему на мікрорівні та спростила розв'язання соціогуманітарних проблем сучасності, що виникають внаслідок прояву окресленої проблеми, на макрорівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження індивідуально-психологічних особливостей людини становлять науковий інтерес багатьох учених світу. Окрім результатів їх праць теоретичного та прикладного характеру, науковий доробок окресленого питання доповнюють локальні розробки окремих організацій та господарюючих суб'єктів.

Шляхи розв'язання цієї проблеми розглядаються І.В. Каганцем у парадигмі типології К.Г. Юнга [1: 11], В.С. Лозницею – у площині інтеріоризації стимулу в мотив індивіда [2: 92], Д.П. Мельничуком – у призмі механізмів пізнання [3: 46], Л.С. Орбан-Лембрик – в аспекті психології особистості [4: 109], Є.І. Ходаківським – з урахуванням засад концепції діючої особистості та факторів гештальтпсихології праці [5: 24, 267]. У працях зазначених та багатьох інших учених закладено фундамент для розв'язання поставленого науково-практичного завдання.

Відтак, спираючись на наявний науково-практичний інструментарій та використовуючи резерви подальшого розгляду невирішених раніше частин окресленої проблеми, у статті пропонуються конкретні шляхи щодо її розв'язання.

Мета статті – розкрити індивідуально-психологічні особливості людини, а також розробити науково-обґрунтовану методику побудови соціонічної моделі особистості у парадигмі толерантності з метою усунення соціогуманітарних проблем сучасності. У контексті трансформаційних процесів українського суспільства визначене питання потребує особливої уваги.

Викладення основного матеріалу дослідження та обґрунтування отриманих наукових результатів. Соціоніка як наука виникла на стику філософії, психології, соціології, її засновником варто вважати швейцарського психолога Карла Густава Юнга, а безпосереднім творцем – литовську дослідницю Аушру Аугустиновичюте. Вона демонструє науковий підхід до вивчення індивідуально-психологічних особливостей людини. У широкому розумінні соціоніка вивчає стійкі типи мислення та поведінки людини, а також людські спільності, закономірності відносин, що виникають у процесі взаємодії між окремими людьми і колективами в цілому. Її висновки і рекомендації будуються на основі аналізу закономірностей енерго-інформаційного обміну між людьми.

Соціоніка не обмежується описом типу людини (її індивідуально-психологічними властивостями), а встановлює, які відношення виникають між різноманітними типами індивідуальності людей. Тим самим створюється можливість прогнозування відносин між окремими людьми щодо психологічного клімату в родині, групі, колективі, команді, суспільстві.

Ця інновація поєднується з порівняно простою технікою оволодіння понятійним апаратом соціоніки, з її спрямованістю на повсякденне життя. Тому окреслюються передумови для проникнення соціоніки до багатьох сфер нашого життя.

Кодна людина є індивідуальною, своєрідною, проте певні риси можуть бути знайдені в інших людей. Відповідно до цього, під соціотипом розуміється сукупність психологічних якостей людини, що виявляються в однаковій уяві мислення й поведінці в різноманітних ситуаціях.

Ще К.Г. Юнг визначив, що розбіжність соціотипів корениться в різноманітних способах сприйняття світу. Фундаментальна розбіжність, яка ділить людей на дві великі категорії, виражена в поняттях "екстраверсія" та "інтроверсія". У них міститься характеристика індивідуально-психологічних відмінностей людини, що виражаються в переважній спрямованості особистості або на світ зовнішніх об'єктів, або на явища її власного суб'єктивного світу.

До загальних характеристик екстравертів й інтровертів із позиції соціоніки відносять наступні.

1. Екстравертована постанова мислення орієнтується на об'єкт і об'єктивні дані. Це мислення може бути як конкретним фактичним, так і ідейним. Важливим є розуміння того, що факти й ідеї беруться із зовні (вихованням, традиціями та ін.). Люди-екстраверти володіють якостями "динаміки", не схильні ставити предметом своєї уваги власне психічне життя.

2. Інтровертована постанова мислення орієнтується на суб'єктивний чинник, який впливає на обробку фактичних даних та на оперування абстрактними поняттями. Головним для інтроверта є викладення його суб'єктивної ідеї. Люди-інтроверти не такі динамічні, як екстраверти. У них розвинутішою є інша здібність – робити правильні висновки. Водночас, сильна пристрасть до власних ідей може остаточно завести їх у світ ілюзійних уявлень (табл. 1).

Таблиця 1

Соціотип	
Екстраверт	Інтроверт
У бесіді завжди готовий відповідати на запитання, охоче повідомляє відомості про себе.	У бесіді відрізняється стриманістю. Активізується тоді, коли з'являється тема, яка відповідає його ідеям.
Контактний, легко йде на психологічне зближення з партнером, заводить нові знайомства. Володіє доброю пристосованістю,	Має високу норму самотності, любить зосередженість і тишу, яка сприяє роздумам.

уміє влаштуватися у житті.	
Легше піддається чужому впливу, часто є легковірним. Погляди не усталені.	У нього більше виражена схильність до роздумів, слабше – до вчинків.

Дихотомія "екстраверсія – інтроверсія" конкретизується другою парою понять, а саме "раціональність – ірраціональність". Тобто, люди-екстраверти та люди-інтроверти можуть бути як раціоналістами, так й ірраціоналістами.

1. Раціоналісти – це люди з аналітичним складом розуму, який характеризується дискретністю, послідовністю виділення найбільш значущих ознак сприйняття інформації. Перш за все, їх цікавить причинно-наслідковий зв'язок між явищами оточуючого світу. Ця якість зовнішньо виявляється в розумності, розважливості вчинків.

2. Ірраціоналісти характеризуються синтетичним складом розуму, в основі якого лежить цілісне сприйняття світу. Це – люди з переважно образним типом мислення. Перш за все, ірраціоналістів цікавить логіка образів, логіка почуттів. Зовнішній синтетичний склад розуму виражається в імпульсивності вчинків, рушійним мотивом яких виступають емоції, як реакція на обставини в конкретному місці й у конкретний час.

Визначаючи належність людини до соціотипу, потрібно спиратися на принцип домінантності реакції на зовнішній чи внутрішній світ.

3 метою удосконалення існуючих методик, доповнимо існуючі поняття термінологією, запропонованою А. Аугустиновичюте. Результати представимо у вигляді таблиці (табл. 2).

Таблиця 2

Соціотип							
Екстраверт				Інтроверт			
Раціоналіст		Ірраціоналіст		Раціоналіст		Ірраціоналіст	
Мислячий	Емоційний	Чуттєвий	Інтуїтивний	Мислячий	Емоційний	Чуттєвий	Інтуїтивний
1	2	3	4	5	6	7	8

У рамках методики побудови соціонічної моделі особистості, наголосимо на необхідності використання таких елементів людського пізнання, як логіка, етика, сенсорика, інтуїція.

У соціоніці сьогодні використовуються умовні позначення таких елементів свідомості:

1. Екстравертна логіка, що позначається Р (лат. "профітеор" – оголошую своєю справою), традиційне позначення – ■. Це – ділова логіка, тобто інформація про такий метод роботи, який давав би користь, прибуток; системи: "корисно – безкорисно", "вигідно – невигідно", "економно – неекономно", тощо.

2. Інтровертна логіка, що позначається L (лат. "логос" – слово, розум, наука), традиційне позначення – □. Це – об'єктивна логіка, тобто інформація про склад і механізм роботи будь-чого, а також всесторонній, об'єктивний розгляд об'єкту чи явища; системи: "головне – другорядне", "ціле – частина", "необхідне – зайве", тощо.

3. Екстравертна етика, що позначається Е (лат. "емовео" – хвилюю), традиційне позначення – ♁. Це – етика емоцій, тобто, інформація про емоційний стан людини, її настрої; системи: "веселий – сумний", "збуджений – пригнічений", "тихий – неспокійний", тощо.

4. Інтровертна етика, що позначається R (лат. "реляціо" – відношення), традиційне позначення – ♁. Це – етика відносин між людьми, тобто інформація про те, хто до кого як ставиться; системи: "любить – не любить", "товаришує – не товаришує", тощо.

5. Екстравертна сенсорика, що позначається F (лат. "фаціо" – роблю), традиційне позначення – ●. Це – вольова сенсорика. Інформація про володіння простором, силу; системи: "сильний – слабкий", "вольовий – безвольний", "напад – захист", тощо.

6. Інтровертна сенсорика, що позначається S (лат. "сенсус" – почуття), традиційне позначення – ○. Це – сенсорика почуттів, тобто інформація про якості оточуючого середовища, що відображаються на самопочутті людини; системи: "гарно – негарно", "зручно – незручно", "приємно – неприємно", тощо.

7. Екстравертна інтуїція, що позначається I (лат. "інтуеор" – уважно дивлюсь), традиційне позначення – ▲. Це – інтуїція можливостей, інформація про ймовірні перспективи, вміння здогадатись про що-небудь, минуючи логічний доказ; системи: "здібний – нездібний", "цікавий – нецікавий", "перспективний – безперспективний".

8. Інтровертна інтуїція, що позначається T (лат. "темпус" – час), традиційне позначення – Δ. Це – інтуїція часу, інформація про розвиток подій у минулому та майбутньому; системи: "рано – пізно", "небезпечно – безпечно", "зараз – тоді", тощо.

Для побудови соціонічної моделі особистості визначимо критерії задовільної моделі. Під *задовільною моделлю* будемо розуміти таку, яка дозволить відрізнити типи особистостей, виходячи з їх слів і вчинків, які, у свою чергу, обумовлені тим або іншим способом опрацювання інформації. При цьому, слова і вчинки мають виконувати функцію співорганізації (адаптації) з зовнішнім природним та соціальним світом.

Для реалізації функції адаптації свідомість людини повинна виконувати як стратегічні, так і тактичні завдання. Питання стратегії повинні вирішуватися здібностями, вищими за рангом, ніж питання тактики. Необхідно врахувати, що у цьому процесі повинні брати участь усі елементи свідомості, які окреслені в соціоніці. Це виступає необхідною умовою для функціонування людини в автономному режимі.

Проранжуємо всі елементи свідомості за критерієм здібностей і ступенем ефективності опрацювання інформації та визначимо рівні свідомості. Відповідно до елементів свідомості, таких рівнів повинно бути вісім. Кожен з елементів, має бути розташований на визначеному рівні та виконувати відповідну психічну функцію; кожен блок свідомості – містити два елементи (табл. 3).

Таблиця 3

Питання, що вирішуються	Рівні елементів свідомості	Найменування функцій	Ступінь ефективності опрацювання інформації
-------------------------	----------------------------	----------------------	---

Блок вирішення стратегічних завдань	1	Програмна	Високий – людина впевнена у правильності опрацювання інформації
	2	Реалізаційна	Високий – людина діє з упевненістю
Блок контролю рішень стратегічних завдань	3	Контактна	Середній – людина має сумніви щодо правильності опрацювання інформації
	4	Мобілізаційна	Низький – людина постійно проявляє невпевненість щодо правильності опрацювання інформації
Блок контролю тактичних завдань	5	Сугестивна	Низький – людина жаліється на нечіткість отриманої інформації
	6	Активаційна	Середній – людина проявляє невпевненість
Блок виконання тактичних завдань	7	Контролююча	Високий – людина слідкує і дає поради щодо цієї складової
	8	Демонстративна	Високий – людина працює впевнено

У таблиці 3 перший блок призначений для виконання творчих функцій, характеризується високою ефективністю опрацювання інформації, а механізм його роботи зорієнтований на пошук нестандартних рішень. Другий блок, навпаки, зорієнтований на прийняття і використання сталих норм вирішення завдань. Тому елементи, що його формують, потребують значних енерговитрат для їх активізації. Два наступних блоки виконують функції життєзабезпечення. У них також має місце різниця в ефективності опрацювання інформації, що зовнішньо виражається у визначеній реакції на певну життєву ситуацію.

Для орієнтації в особливостях соціотипу визначимо структуру всього блоку свідомості, що опрацьовує інформацію. Врахуємо, що пріоритетними для представників раціонального типу є раціональні функції (логіка або етика), для представників ірраціонального типу – ірраціональні (сенсорика або інтуїція). Якщо перша функція раціональна, то друга – ірраціональна (табл. 4). У екстравертів перше місце займають функції, позначені чорним кольором, друге – білим; у інтровертів – навпаки.

Таблиця 4

Раціональні функції	Ірраціональні функції
└ – етика відносин	○ – сенсорика чуттів
└└ – етика емоцій	● – волява (силова) сенсорика
□ – логіка відносин	Δ – інтуїція часу
■ – ділова логіка	▲ – інтуїція можливостей (здібностей)

Відтак можна визначити, що вищезазначені символічні позначення типів і є елементарною моделлю соціотипу.

Для уможливлення отримання людиною інформації усіх складових інформаційного потоку мають бути присутні: по-перше, усі вісім елементів пізнання; по-друге – й екстравертні, й інтровертні елементи. Саме за такої умови стане можливою активізація функцій пізнання в природному і соціальному середовищі.

Найпростіша модель – соціонічна – повинна складатися з двох елементів: програмного і творчого. Функція програмного елемента адекватно відтворюватиме інформацію про навколишній світ і матиме домінуючий вплив на сутність типу. Функція творчого елемента виконуватиме роль інструменту творчого впливу на навколишній світ. За даними таблиці 4 можна визначити, що і перша і друга функції одночасно не можуть бути позначені одним кольором. Це засвідчуватиме, що у соціотипі дотримана рівновага екстравертної й інтровертної постанов мислення.

Отже, можемо визначити, що з чотирьох екстравертних і чотирьох інтровертних елементів можна скласти лише шістнадцять комбінацій. Кожна з цих комбінацій є *соціонічною моделлю особистості*. Їх різноманітна послідовність засвідчує різний ступінь ефективності опрацювання інформації за різними складовими.

Таким чином, різні структури блоку свідомості обумовлюють особливості соціотипів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запропонована методика побудови соціонічної моделі особистості дозволяє якнайповніше розкрити індивідуально-психологічні особливості людини. Знання особливостей мислення і поведінки соціотипів за визначеними блоками свідомості полегшує прогнозування емоційних реакцій і вчинків на певні ситуації, допомагає упереджувати назріваючі конфлікти шляхом використання сильних сторін особистості.

У парадигмі толерантності модель дозволяє визначити:

1. Здатними до толерантності є як люди-екстраверти, так і люди-інтроверти. Проте, у перших толерантність виявляється як слідування суспільним нормам, яка може або активно проявлятися, або приймати зворотній бік залежно від впливу зовнішніх обставин; у других – або виступає фундаментальною засадою існування, невід’ємною складовою їх світогляду, або взагалі не виявляється, якщо вона не закладена в свідомості.

2. Раціоналістам внутрішньо складніше прийняти норми толерантності як догму, але легше її дотримуватись; ірраціоналістам – легше прийняти норми толерантності, але дотримання їх ускладнюватиметься непрямими зовнішніми впливами.

Таким чином, запропонована модель сприятиме усуненню соціогуманітарних проблем сучасності, що у контексті трансформації суспільно-політичних та економічних процесів українського суспільства є дуже актуальним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

- Каганець І.В. Психологічні аспекти в менеджменті: типологія Юнга, соціоніка, психоінформатика. – Київ – Тернопіль: Мандрівець – Port-Royal, 1977. – 204 с.
- Лозниця В.С. Психологія менеджменту: Навч. посібник. – К.: ТОВ "УВПК "ЕксОб", 2000. – 512 с.

3. Мельничук Д.П. Психологія управління: Конспект лекцій для студентів денної і заочної форм навчання спеціальностей 050109 "Управління персоналом та економіка праці", 050201 "Менеджмент організацій". – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 72 с.
4. Орбан-Лембрик Л.Є. Психологія управління: Посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 568 с.
5. Богоявленська Ю.В., Ходаківський Є.І. Економіка та менеджмент праці: Навчальний посібник. – Київ: Кондор, 2005. – 332 с.

Матеріал надійшов до редакції 17.09.2007 р.

Богоявленская Ю.В. Методика построения соционической модели личности.

В статье раскрыты индивидуально-психологические особенности человека и определена их взаимосвязь с толерантностью в парадигме социогуманитарных проблем общества. Предложена соционическая модель личности и методика ее построения.

Bogoyavlenska Yu.V. The Personality Socionical Model Constructing Methodology.

In the article the individually-psychological peculiarities of a person are disclosed and their interconnection with the tolerance in the social-humanistic society problems' paradigm is defined. the personality socionical model and the methodology of it's constructing are suggested.